

Ferran Gadea i Gambús

JOAN SALVAT-PAPASSEIT

CADA FERIDA
LA SANG D'UN POEMA

EDITORIAL BARCINO-MIRADES

Ferran Gadea i Gambús

JOAN SALVAT-PAPASSEIT

CADA FERIDA LA SANG D'UN POEMA

EDITORIAL BARCINO · MIRADES

Mirades, 5

Primera edició: juny de 2024

Aquest text s'ha publicat, originalment, com a pròleg d'una edició de bibliòfil a cura d'AQC (Alt Quadern de Catalunya) en set volums dels poemaris de Joan Salvat Papasseit, amb una tirada numerada de 300 exemplars continguts en una caixa de fusta amb motiu del centenari del naixement del poeta.

Agraïm a AQC que ens n'hagi cedit els drets, tant dels textos com de les imatges, per tal d'incloure'l com a cinquè volum de la col·lecció «Mirades».

© del text, Ferran Gadea i Gambús, 2024

© Fons descendents de Joan Salvat-Papasseit

© Biblioteca Nacional de Catalunya. Pàg. 114

© Arxiu fotogràfic de Barcelona. Fotografia de Francesc Serra Dimas. Pàg. 42

© Museu Nacional d'Art de Catalunya. Pàg. 43

Biblioteques privades. Fotografies de Mariola Rosés

S'han fet tots els esforços per contactar amb els propietaris dels drets de les imatges reproduïdes. En els casos que això no ha estat possible, convidem els drethavents a adreçar-se per escrit a l'editor per tal de poder-ho corregir en altres edicions.

Fotografia de la coberta: Joan Salvat-Papasseit

© Album / Ramon Manent

Reservats tots els drets d'aquesta edició:

Editorial Barcino, SA

Carrer dels Almogàvers, 214, 08018 Barcelona

www.editorialbarcino.cat

Edició núm. 903

Dipòsit legal: B 8731-2024

ISBN: 978-84-16726-17-2

Correcció i preparació de l'original: Maria Toldrà

Correcció de proves: Marina Miralles

Disseny de la coberta: Duró Studio

Disseny de l'interior i preimpresió: Tono Cristòfol

Impressió: Gràfiques Ortells, SL

TAULA

TRAJECTÒRIA VITAL.....	13
La vida breu.....	15
Primeres lectures, formació inicial.....	24
Activitat sindical: Gorkiano	34
De Gorkiano a Joan Salvat-Papasseit.....	38
Les Galeries Laietanes	40
L'estabilitat laboral.....	44
Descoberta de l'avantguarda	47
Barcelona, referent de l'avantguarda europea.....	49
Activista de l'avantguarda.....	55
Les revistes.....	56
Els manifestos.....	62
«L'ofici que més m'agrada»: ofici de Poeta	67
OBRA POÈTICA	73
Irrupció avantgardista.....	75
Una poètica dual: l'avantguarda i el cançonero.....	86

Parèntesi militant: <i>Les conspiracions</i>	98
Nous escenaris	105
«Un tros de paradís, el Pirineu!»	107
<i>La gesta dels estels</i>	119
L'amor	121
La petita felicitat quotidiana	126
Calendari personal	128
Reflexions i creences	129
Domini virtuós de la cançó	131
L'amiga	133
Desdoblament de projectes	137
<i>El poema de la rosa als llavis</i>	143
Arquitectura textual	143
Preliminars. «Perquè has vingut ara torno a estimar»	145
«Les imatges – 1»: El festeig	148
«Les imatges – 2» i «– 3». «Collita de pètals»	149
«Les imatges – 4». «Collita de fruits»	151
«Les imatges – i 5». «Amb el teu nom faria el meu camí»	156
Un cant nou	158
<i>Ossa menor</i> , poemari pòstum	161
RECEPCIÓ CRÍTICA	167
Recepció crítica de la poesia de Joan Salvat-Papasseit	169
«Els Poetes d'Ara»	171
Valoracions inicials	173
Primer reconeixement col·lectiu: la <i>Revista de Poesia</i>	178

Tomàs Garcés: aproximació a la vida i a l'obra de Joan Salvat-Papasseit	181
Un assaig ambiciós: Joan Teixidor	183
Josep Janés i Olivé: «Lírics Catalans»	186
Salvat en el silenci de la dictadura	188
Dues antologies de postguerra: Joan Fuster, Joan Triadú	190
Els anys seixanta	195
BIBLIOGRAFIA	205
Obres de Joan Salvat-Papasseit	205
Estudis sobre Joan Salvat-Papasseit	209

A Mercè

Diré el teu nom i el cantarà l'alosa

...tot el secret del meu optimisme, amic, ve i no res més, de que jo he sofert molt [...] I així em teniu avui a un Sanatori, però amb un contentament de les coses que em volten que no en sé parió en el meu record. I dels amics que tinc.
[...]

No, no; a 26 anys hom ha passat misèria, hom ha estat acollit a l'Asilo Naval, hom ha fet vint oficis; sense pare, amb la mare malalta; hom ha estat explotat d'una mala manera que s'ha fet anarquista pels qui eixorquen la vida; però estima i estima que no només ploraria d'estimar. I creu en Déu per' xo: perquè hom pot estimar.

JOAN SALVAT-PAPASSEIT

TRAJECTÒRIA VITAL

ja no vull allistar-me sota de cap bandera

Joan Salvat-Papasseit (1894-1924)

LA VIDA BREU

Joan Salvat-Papasseit és probablement el primer poeta català sorgit del món del treball i de les dificultats econòmiques, el primer líric provinent del proletariat. La família materna, els Papasseit, procedia de la immigració interior, del Pla de Cabra i de Miravet, segons documenta Tomàs Garcés, amic i company de les primeres provatures literàries.¹ El pare exercia de

1 Sobre els aspectes biogràfics: Tomàs GARCÉS. «La vida i l'obra de Joan Salvat-Papasseit», dins *Paisatges i lectures*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1926, i «Esbós per a una biografia de Joan Salvat-Papasseit», dins Joan SALVAT-PAPASSEIT. *Poesies*. Barcelona: Ariel, 1962, recollit dins *Prosa completa*, vol. II. Barcelona: Columna, 1991; J. V. FOIX. «Salvat-Papasseit», dins *Catalans de 1918*. Pròleg de Joan Colomines. Barcelona: Edicions 62, 1965 («Antologia Catalana», 9); Josep PLA. «El poeta Joan Salvat-Papasseit», dins *Homenots. Quarta sèrie*. Barcelona: Ed. Destino, 1975 («Obra completa», vol. XXIX); Joaquim MOLAS. «Pròleg» i cronologia dins Joan SALVAT-PAPASSEIT. *Poesies*. Barcelona: Ed. Ariel, 1978; Ferran GADEA I GAMBÚS. «La vida breu», dins *Salvat-Papasseit avantguardista. Manifestos, calligrames i altres poemes*. Barcelona: Alter Pirene, 1994 («Joies de paper», 4); Àngels CARDONA. *Joan Salvat-Papasseit*. Barcelona: Columna, 1995 («Gent

gratuïta, indica un posicionament de fons. Un posicionament que mantindrà tota la seva vida: el compromís amb la justícia social, amb el món del treball i amb la denúncia de l'explotació i de les desigualtats, temàtiques que recorden en moments diferents els seus versos.

La infantesa es veu greument alterada per la mort tràgica del pare, d'accident laboral, a l'oceà. Joan Salvat compta set anys. Els sistemes de cobertura social de l'època són molt precaris, gairebé inexistents, i l'únic ajut que rep la família és l'ingrés de l'infant a l'Asilo Naval Español. Aquesta institució patrioticaritativa s'ubicava aleshores en un vaixell ancorat al port de Barcelona. En l'evocació que Joan Alavedra dedicà al poeta, recorda com anys més tard, en les llargues passejades pel moll, el jove Salvat-Papasseit tenia present l'orfenat: «I al moll, aquelles passejades! Passàvem davant de l'Asil Naval i ens hi deturàvem. Salvat-Papasseit hi havia estat tancat. Miràvem el vaixell negre, els infants tristos vestits de mariner». ⁴ Aquests espais d'infantesa, el mar i el port, i els elements que el configuren, barques, veles, vaixells, transatlàntics, fars, gavines, palmeres... esdevindran eixos essencials a l'hora de bastir un imaginari poètic original i personal. L'autor concebrà l'aventura amorosa com una travessa de mar protagonitzada pel «bru mariner d'amor». Els mateixos escenaris són projectats en textos del primer llibre, *Poemes en ondes hertzianes*, mentre que donen títol al segon poemari: *L'irradiador del port i les gavines*.

Segons es desprèn de les «Notes biogràfiques», Salvat resta a l'Asilo Naval Español fins a l'any 1906. En sortir, a l'adolescent

⁴ Joan ALAVEDRA. «Salvat-Papasseit», dins *El fet del dia d'ahir i d'avui*. Barcelona: Editorial Selecta, 1970 («Biblioteca Selecta», 428), p. 200.

que es defineix així: «Als dotze anys jo era pur com no pot repetir-se: el meu destí l'Església»,⁵ l'espera una situació difícil. Amb una formació escolar feble, sense cap preparació específica, li cal treballar per mantenir-se ell, la seva mare i un germà una mica més jove.

Mancat de formació acadèmica, el testimoni de Tomàs Garcés és colpidor: «La viuda del poeta em va dir que Salvat no va anar a l'escola i que va aprendre a llegir i escriure a batzegades».⁶ Aquests anys primers són definitius en la forja de la personalitat. Viu la duresa laboral, l'explotació obrera, les dificultats del proletariat català i en pren consciència. Arrela aquí l'esperit de revolta, la lluita per un món millor i la professió d'una amalgama ideològica inicialment socialista, més endavant de caire anarquista, potser millor, anarquitxant. Del plec d'oficis variats que arriba a realitzar: aprenent d'adroguer, treballador en un taller d'imatgeria religiosa, vigilant de nit al moll de Barcelona, aquest darrer ha quedat gravat en els versos de «Nocturn per a acordió», poema destacat, no tant per les troballes estilístiques sinó per la valentia i originalitat del contingut. En el poema, Salvat introduïa, sense filtres ni idealitzacions, el reflex directe de la realitat del treball.⁷

5 «Notes biogràfiques», p. 77.

6 Tomàs GARCÉS. «Esbós per a una biografia...», p. 12.

7 El realisme, que suposa la ruptura amb els postulats idealitzats del post-simbolisme hegemònic en la poesia catalana dels anys vint, és un dels trets de l'autor més valorats per la crítica. Vegeu Josep Maria CASTELLET. «Salvat-Papasseit i la introducció del realisme a la poesia catalana», dins *Poesia, realisme, història*. Barcelona: Edicions 62, 1965 («Antologia Catalana», 12).

Miràvem el vaixell negre, els infants tristos
vestits de mariner.

JOAN ALAVEDRA. «Salvat-Papasseit».
El fet del dia d'ahir i d'avui

Heus aquí: jo he guardat fusta al moll.

(Vosaltres no sabeu

què és

guardar fusta al moll:

però jo he vist la pluja

a barrals

sobre els bots,

i dessota els taulons arraulir-se el preu fet de l'angoixa;

«Nocturn per a acordió»

Avui la ciutat ret homenatge al poeta amb un monument al moll de la Fusta⁸ i un carrer, el passeig Joan Salvat-Papasseit, a la Barceloneta. Espais de la ciutat, vora mar, que el poeta ha fet definitivament seus.

⁸ L'estàtua, d'estètica discutible, va acompanyada del poema «Nocturn per a acordió».

El meu espectacle preferit era el port de Barcelona. En sortir de la Universitat, a migdia, passava per la Llibreria de les Galeries Laietanes, regentada pel nostre gran i enyorat Salvat-Papasseit. Rambla avall, en conversa inacabable, a través dels molls a partir de la Porta de la Pau, arribàvem al nostre barri de la Barceloneta. La bigarrada multitud de velers i vapors, amb l'exotisme dels mariners i les banderes, ens feia somniar mil fantasies. Salvat-Papasseit acabava de publicar els seus *Poemes en ondes hertzianes* [...].

Salvat-Papasseit coneixia, naturalment, els meus versos. A la penombra de la seva llibreria, o a l'entorn d'una taula de cafè, o al peu d'una parada de tramvia, li anava llegint les cançons.

TOMÀS GARCÉS.
Pròleg a *Vint cançons*
(1947, quarta edició)

PRIMERES LECTURES, FORMACIÓ INICIAL

Qualsevol estudiós, o fins i tot lector, que s'atansi a la figura de Salvat es demana tard o d'hora quines són les fonts d'informació, quines han estat les vies de formació de l'autor. Un interrogant encara més necessari quan tenim present que acabarà per sintonitzar amb els corrents de l'avantguarda internacional i n'esdevindrà un agent actiu de difusió en les lletres catalanes. Salvat tingué un concepte elevat de l'amistat, ho prova el nombre significatiu de poemes dedicats, l'epistolari i el record que deixà. Crec que és per aquesta via, per la influència successiva dels diferents cercles d'amics, que el poeta, amb totes les limitacions de l'autodidactisme, es forjà una cultura i uns coneixements literaris i filosòfics que acaben per desembocar en el magma ideològic que amara la seva escriptura, expressada en la prosa del periodisme polític i en el vers d'una poesia rupturista.

Joan Alavedra, Emili Eroles i Antoni Palau constitueixen el primer cercle d'amics. Són un grup de joves, més aviat adolescents, instal·lats en les riberes de la marginalitat. Per a aquest segment de la societat, les vies d'accés a la cultura són, més

i adoptà el pseudònim de Gorkyano en tota la seva primera etapa d'escriptor.

El meu primer gran autor dramàtic fou Ibsen. Jo freqüentava la llibreria del vell Palau —del carrer de Sant Pau— amb els fills del qual havia anat a escola. Fou ell qui, essent jo encara un noi, va posar-me a les mans *Un enemic del Poble...*¹⁰

Aquestes lectures inicials causen una impressió forta en el poeta, que ràpidament les fa seves. La llista recull obres representatives de la generació del 98, algunes corresponen a actituds “massetàries” netament reaccionàries —Ángel Ganivet—, d'altres a personatges fets a mida del programa de Nietzsche —Pío Baroja. I no podien faltar els novel·listes russos, sobretot Tolstoi, propagador d'una filosofia basada en la filantropia universal, d'influència gran entre la joventut europea. Aquest pòsit de lectures es projecta en les primeres passes literàries: la revista dirigida i fundada per Salvat manlleua el títol a Ibsen, *Un enemic del Poble (sic)*, i *Gorkiano*¹¹ serà el pseudònim per a les seves prosas ideològiques publicades a diferents revistes en castellà.

¹⁰ Joan ALAVEDRA. «Els llibres que no he oblidat», dins *El fet de dia d'ahir i d'avui*. Barcelona: Editorial Selecta, 1970 («Biblioteca Selecta», 428), p. 168. Aquest món de llibres de vell el confirma i, de fet, l'amplia Emili Eroles: «Formava també part del grup un xicot de la Barceloneta que escrivia sempre sobre temes socials» (*Memòries d'un llibre vell (cent anys de la vida d'un llibre)*. Barcelona: Pòrtic, 1971, p. 144).

¹¹ Emili Eroles recorda: «Estava emmetzinat pels llibres de Gorki i per això va adoptar el pseudònim de Gorkiano» (*Memòries...*, p. 144); «Màxim Gorki, l'escriptor rus admirat pel meu amic Salvat-Papasseit» (ibídem, p. 419).

Aquest feix de lectures s'amplia amb la inclusió de Maragall, autor per qui Alavedra sent una admiració absoluta, contagiada a Joan Salvat. El primer contacte són *Les Disperses*, descoberta compartida immediatament amb Salvat: «Jo vaig passar-li *Les Disperses*, *Enllà* i altres llibres de poesies de Maragall.»¹² L'autor del «Cant espiritual» és un referent per al poeta, reivindicat en el manifest *Contra els poetes amb minúscula*, i una via per a la descoberta d'altres escriptors: «És per Maragall, i començant per *Les Disperses*, que vaig conèixer Novalis, Goethe i Nietzsche», confessa Alavedra.¹³

El catàleg sobre el record d'autors va més enllà. I entre tots ells, l'escriptor de major influència a l'Europa del 1900, Friedrich Nietzsche. «Les primeres biografies importants foren la trilogia Beethoven, Tolstoi, Miquel Àngel de Romain Rolland [...]. La que va fer-me, però, més impressió fou *La vie de Frederic Nietzsche*, de Daniel Halévy»,¹⁴ insisteix Joan Alavedra.

12 Joan ALAVEDRA. «Salvat-Papasseit», p. 209. La projecció i influència de Joan Maragall sobre Joan Salvat-Papasseit, malgrat les diferències de classe i formació, és notable. Alguns aspectes els va fixar Tomàs GARCÉS. «El maragallisme de Salvat-Papasseit», dins *Sobre Salvat-Papasseit i altres escrits*. Barcelona: Editorial Selecta, 1972 («Biblioteca Selecta», 455).

13 Joan ALAVEDRA. «Els llibres que no he oblidat», p. 167.

14 *Ibidem*, p. 169.

Joan Salvat-Papasseit visqué una infantesa difícil.
Les vivències d'aquells anys són el material i sovint
l'escenari d'alguns poemes dels llibres primers, *Poemes
en ondes hertzianes* i *L'irradiador del port i les gavines*.

Davant l'absència d'estudis, Salvat va recórrer, per formar-se i fer-se una cultura, a les vies pròpies de les classes més desfavorides: els ateneus populars i les llibreries de vell. Els amics d'adolescència, Emili Eroles i Joan Alavedra, testimonien les incursions i els títols que van configurar el pensament, revoltat i revolucionari, del poeta.

Les barraques de llibres vells als Encants de Santa
Madrona.

Una nit, que el meu amic l'acompanyava pel passeig de Colom, camí del seu treball (feia de guardafustes al moll), li va llegir els seus primers poemes, que ell va trobar bonics. Sense pensar-s'hi gaire van decidir que l'endemà anirien a veure l'Eugeni d'Ors, per tal de demanar-li la seva opinió. Xènius era el director de la Biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans i fent honor a la veritat he de dir que els va rebre amb molta cordialitat, malgrat que tant en Salvat com el meu amic li eren dos xicots completament desconeguts. Xènius va llegir els poemes d'en Salvat i li van agradar, fins al punt que es va interessar pel treball que feia i en dir-li que guardava fusta al moll, va prometre-li que faria de manera de proporcionar-li una feina més digna. Aquesta promesa va complir-la després de força temps i de moltes visites d'en Salvat i d'una cosina seva que va aconseguir que fos una realitat. Va col·locar-lo al Faianç Català, al taller de restauració de mobles propietat d'en Santiago Segura. Aleshores Salvat es va sentir segur [...].

Val a dir que la restauració de mobles, encara que fossin antics, no era pas una feina que li tingués el cor robat; per aquest motiu l'amic Segura, que va ser amic i de veritat, va cedir-li un petit lloc a la tenda de les Galeries Laietanes que hi havia al costat, perquè pogués dedicar-se a la venda de llibres. Això fou una solució ideal. Allí es va trobar com el peix a l'aigua i la seva musa també. Va aixecar les ales i va començar a publicar els seus llibres de versos, que avui són cercats per totes les llibreries de vell.

EMILI EROLES. *Memòries d'un llibre vell*

Joan Maragall és una de les primeres lectures del jove Salvat i una influència determinant. En ell identifica l'ideal de *Poeta amb majúscula*:

Després de Maragall, Poeta ple de fe i romanticisme que és el que més escau a tot Poeta, no es troba a Catalunya un Poeta veritat i representatiu.

JOAN SALVAT-PAPASSEIT.
Contra els poetes amb minúscula

Les pintures de Xavier Nogués, figura del Noucentisme i amic íntim de Salvat-Papasseit, situades a la planta inferior, al celler de les Galeries Laietanes, van ser adquirides per l'Ajuntament de Barcelona. Avui s'exposen al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

OBRA POÈTICA

Cada ferida la sang d'un poema

La portada dels *Poemes en ondes hertzianes* (1919) és un dibuix vibracionista de Joaquim Torres-Garcia, que capta diferents aspectes representatius de la ciutat industrial.

IRRUPCIÓ AVANTGUARDISTA

El 30 de novembre de 1919, les edicions Mar Vella publicaven el primer poemari de Salvat-Papasseit. El llibre suposava una novetat en el paisatge poètic català, regit pel postsimbolisme. Aquest mateix any, Carles Riba donava a conèixer el *Primer llibre d'estances*. L'any següent, Josep Carner publicava *L'oreig entre les canyes*; Marià Manent, *La collita en la boira*. Formalisme, rigor acadèmic, tradició poètica. L'obra de Joan Salvat esdevenia una anomalia, un fet sorprenent entre les publicacions catalanes, fins i tot peninsulars.

El títol, *Poemes en ondes hertzianes*, es feia ressò dels interessos del futurisme. El poemari canta Barcelona, espai amb el qual se sent identificat —«soc un envenenat de la ciutat»,¹ escriurà en ple entusiasme pirinenc. L'objectiu és la ciutat moderna, del treball i el port, no la visió amable i burgesa dels

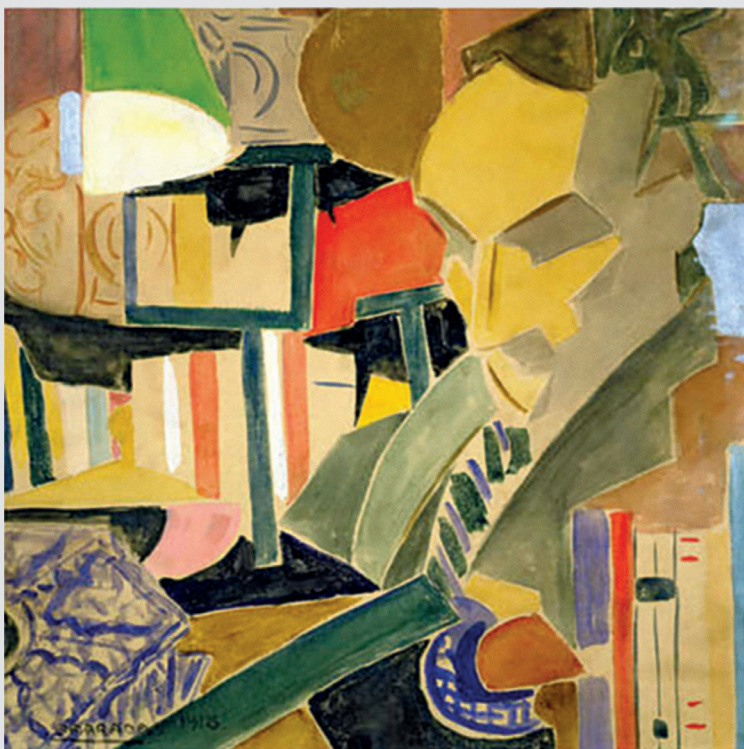
1 *Epistolari...*, p. 117. De retorn de La Cercedilla, confessa: «Ja em tenen de tornada cap a la nostra envejable i sempre altíssima Barcelona» (*Epistolari...*, p. 110).

noucentistes. Una temàtica comuna a la pintura de Torres-Garcia, que aquells mateixos anys enllestia diferents visions sobre els carrers de Barcelona i la sèrie de les «escenes portuàries». Són precisament d'aquest amic la portada i els cinc dibuixos vibracionistes que il·lustren l'edició de les *Ondes*, complementades per un retrat cubista de l'autor, obra de Rafael Pérez-Barradas.

Un lema manllevat a Pierre Albert-Birot, «l'art commence où finit l'imitation», obre l'edició. El classicisme es fonamentava en la imitació d'obres mestres; l'art nou, l'avantguarda, aspira a la recerca, no reconeix models. El pròleg, «Lletra d'Itàlia», adreçat a l'amic Millàs-Raurell, projecta elements del futurisme, una revista —*Valori plastici*— i diversos pintors, com Carrà i Soffici. També evoca escriptors del país, com Dídac Ruiz i Millàs-Raurell; alguns de propers a l'avantguarda: Vicent Solé de Sojo i J. V. Foix, de qui fa ironia sobre el pòsit cultural de la seva obra: «es murmura que per comprendre En Foix de Sarrià hom deu llegir a Sòfocles primer».

Salvat seguí el camí d'altres avantguardistes europeus. A grans trets, els moviments de la primera avantguarda, cubisme i futurisme, es produeixen en estat “pur” en el país d'origen, entorn de la figura del fundador, mentre es fusionen en els espais literaris de recepció. Els creadors practiquen una simbiosi d'escriptura cubista i temàtica futurista. El cubisme convida a l'alliberament de les formes, rima, mètrica, estrofisme, introdueix el concepte de simultaneïtat i proposa la geometrització de l'escriptura, que suggereix el contingut, el calligrama. El futurisme²

2 Vegeu «Manifesto del Futurismo» i especialment «Manifesto tecnico della letteratura futurista», dins *Marinetti e il Futurismo*. A cura di Luciano De Maria. Milà: Oscar Mondadori, 1973 («Per conoscere»).

Retrat de Joan Salvat-Papasseit, obra de
Rafael Barradas que acompanyà, reproduïda
en blanc i negre, la primera edició dels
Poemes en ondes hertzianes.

aporta una escriptura nova, basada en la utilització dels signes del llenguatge algebraic ($\times$, $-$, $+$...), la supressió dels adverbis, els adjectius i els lligams, la juxtaposició de mots i la fascinació pel dinamisme, la velocitat i el progrés tècnic, el maquinisme.

Una conseqüència d'aquests plantejaments és la proliferació, sobre les bases anteriors, d'un catàleg ampli de corrents: ultraisme de Guillermo de Torre, nunisme de Pierre Albert-Birot, creacionisme de Vicente Huidobro, suprematisme rus... Una simbiosi que desemboca en diferents mostres de cubofuturisme, en l'expressió encertada de Malevitx.

Damunt d'aquests postulats opera Joan Salvat-Papasseit, que, potser pel caràcter individualista, no volgué diluir-se en una proposta col·lectiva ni integrar-se en una escola, com confessà a P. Gener. Per contra, Torres-Garcia i Rafael Barradas defensaren els conceptes de vibracionisme i art-evolució.

La novetat es limitava a un plec reduït, nou poemes. Alguns glossaven el tramvia —«54045»—, el transatlàntic —«Drama en el port»—..., temes que connectaven amb el maquinisme. D'altres es construïen a manera de manifestos, exposició de principis ideològics —«Columna vertebral»— o socials —«Plànol». O abordaven descripcions d'espais íntims —«Bodegom», «Interiors»— o exteriors —«Passeig». Els *Poemes* s'adreçaven als amics de primera hora, companys de provatures i experimentacions: el seu germà, Xavier Nogués, el germà de Salvat, Josep Maria de Sucre, Joaquim Torres-Garcia, J. Carbonell, J. V. Foix, Josep Maria Junoy... llevat de «Linòleum», dedicat a Xènius, segurament en agraïment per les gestions laborals realitzades al seu favor. Alguns exercicis eren coneguts —en la mesura que es difonien les revistes d'avantguarda— per les publicacions que freqüentava o dirigia: «Columna vertebral» i

PLÀNOL

a J.-M. de Sucre

MONT AVENTI

D
E
C
A
D
E
N
C
I
A

ESGLESIES

XALETS

ARISTOCRACIA VICI

IRONIA EN EL CRIM

S
U
B
U
R
B
I
S

HOSPITAL

RAMERES POBRES

LA GALERA

HONRADESA

FAM

El sol ho encen tot

— Però no ho consum

«Plànol», calligrama publicat a *Arc-Voltaic*,
inclòs a *Poemes en ondes hertzianes*.

54045

a J.-V. Foix

La dinamo turgent mou els priaps de foc
en CIRCUMVAL·LACIÓ

No he vist més majestat que en lo stylo de foc
TROLLEY TROLLEY TROLLEY

Es que jo só igual per cadascú
en el passatge

Fa fàstic tothom sap estranger
i és segur que aquest vell no coneix el meu nom

Un altre porta ulleres
i els vidres entelats

Ran de nas Ran de nas
PERQUÈ EL REVISADOR

El cobrador abans tenia la paraula
(de guisa que em feia l'ullet
5 - 4 - 0 - 4 - 5)

ARC DE TRIOMF

M'he palpat bàrbarament
si m'han pres la cartera
A fe que no en portava amic

«54045», dedicat a J. V. Foix, glossa el tramvia, element proper al maquinisme. Tanmateix, malgrat l'ambientació futurista i la pràctica d'una escriptura avantguardista, l'interès del poema acaba per decantar-se a favor de la temàtica social: «Fa fàstic tothom sap estranger / i és segur que aquest vell no coneix el meu nom.»

«54045» a *Un enemic del Poble*;³ «Passeig» a *L'Instant*;⁴ «Plànol» a *Arc-Voltaic*.⁵

Ara bé, més enllà de la ruptura formal, dels jocs calligràfics, de la llibertat de les paraules..., per damunt de l'admiració pel transatlàntic o el tramvia, el contingut acaba sovint per precipitar aspectes socials o sentimentals.

«COLUMNNA VERTEBRAL: SAGETA DE FOC» esdevé una proclama ideològica, propera als aforismes de *Mots-propis*. La fletxa formada pels dos braços, «VICTÒRIA/JOVENTUT», dona força a «VOLUNTAT x Un desig boig de córrer; i córrer sempre als cims...». Els conceptes proposats en posició horitzontal resten subordinats al mot «SOFISMES», en vertical, que els anul·la:

Experiència,	2
	O
moral,	7
	I
sistemes de govern,	2
	M
sistemes filosòfics,	3
	2
religions:	2

Dedicat a Foix, «54045» parteix d'un bitllet capicua per exaltar el transport públic, «TROLLEY TROLLEY TROLLEY», tema compartit per la plàstica de R. Barradas.⁶ Alguns mots

3 «Columna de foc», dins *Un enemic del Poble*, 9 (desembre de 1918); «54045» al darrer exemplar, número del 18 de maig de 1919.

4 *L'Instant: Revue franco-catalane d'Art et Littérature*, any I, 4 i 5 (octubre-novembre de 1918), p. 5.

5 *Arc-Voltaic*, 1 (febrer de 1918).

6 Rafael Barradas il·lustrà amb el dibuix «El tranvia 56» el número 7 d'*Un enemic del Poble* (1917). Poema comentat per Josep M. BALCELLS.

de l'escriptura dibuixen el trajecte, «CIRCUMVAL·LACIÓ», «ARC DE TRIOMF». Tanmateix, escrit amb tota llibertat i lluny de qualsevol estructura formal, malgrat la ruptura de les frases, l'ús de lletres de mides diferents i la supressió dels signes de puntuació, el text, alhora que admira la «majestat» del *trolley*, denuncia la soledat de l'home a la gran ciutat:

Fa fàstic tothom sap estranger
i és segur que aquest vell no coneix el meu nom

«Plànol», un dels calligrames més ben construïts, potencia l'espai i alterna la disposició de mots verticals i horitzontals amb d'altres que dibuixen el contingut: «ESGLÉSIES», «HOSPITAL». Amb intenció social assenyala la distribució urbanística de Roma, escindida en dues zones; a la part superior, «MONT AVENTÍ», «DECADÈNCIA», «ESGLÉSIES», «XALETS»; a la part inferior, «SUBURBIS», «HOSPITAL», «RAMERES POBRES», «LA GALERA», «HONRADESA», «FAM», àrees unides per l'«ARISTOCRÀCIA», «VICI», «IRONIA EN EL CRIM». El teixit de simetries i correspondències subratlla el sentit. En acabat, una constatació decebedora:

El sol ho encén tot
— Però no ho consum

«Explicació de “54045” de Joan Salvat-Papasseit», dins *Anàlisi i comentari de textos literaris catalans*, vol. IV. A cura de Narcís Garolera. Barcelona: Curial, 1985 («Manuals Curial», 9).

«Drama en el port» canta la majestuositat del transatlàntic, vistós en el joc visual de l'arc voltaic, majúscules que descriuen una semicircumferència, i en la policromia de «LLUMS BLANQUES / VERDES / ROGES» disposades esgraonadament, recurs que proporciona una sensació de dinamisme, accentuat per la inestabilitat de la boia i de les lletres que suren:

LA BOIA INQUIETA

T À G L
R N O

ARA LES ONES CANTEN EL DESIG D'ENGOLIR

Però la prepotència del transatlàntic no pot ocultar la misèria de la immigració. «Passeig», quan «la boira / fredament / acaba d'engolir la llarga via», filtra la soledat de l'home desconegut a la gran ciutat, anònim i ignorat: «Són mil llums / no pas homes», tema tractat amb anterioritat.

Els *Poemes en ondes hertzianes* tingueren ressò, les ressenyes i les crítiques travessaren el domini lingüístic. A més de la crítica local —Joaquim Ventalló, J. Lleonart, Tomàs Garcés...—,⁷ aparegueren ressenyes a *La Tribuna*, de Ramón Gómez de la Serna (Tristán), i a *Cosmópolis*, de Guillermo de Torre, ambdues

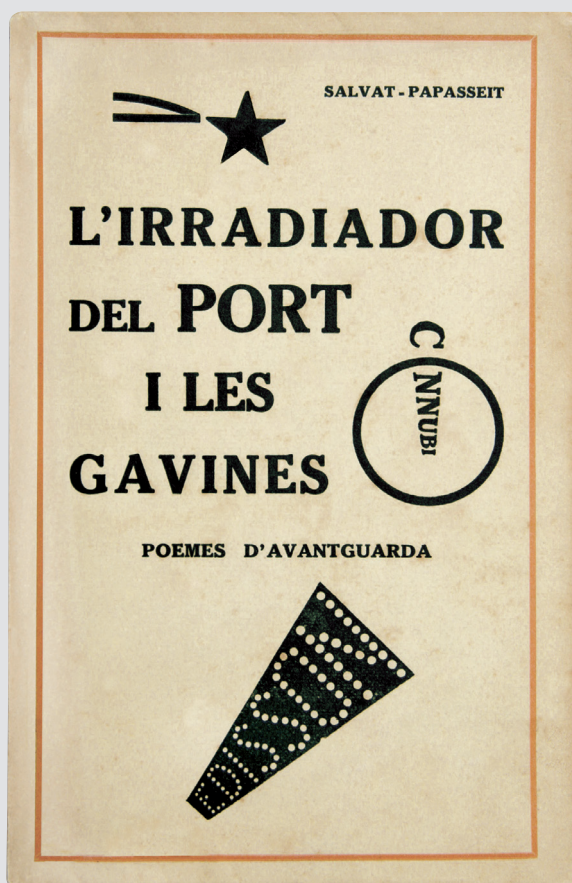
7 Joaquim VENTALLÓ. «Recepció de *Poemes en ondes hertzianes*». Dia (13 de desembre de 1919); Josep LLEONART. «Notes sobre “Poemes en ondes hertzianes”». *La Revista* (16 de març de 1920); Tomàs GARCÉS. «Ressenya dels “Poemes en ondes hertzianes”». *Mar Vella* (1919).

de Madrid, i en alguna publicació italiana i holandesa.⁸ L'aclamació primerenca de l'avantguarda a les lletres catalanes desvetllà interès i admiració entre els avantguardistes espanyols, que el conviden a col·laborar a *Grecia* i *Ultra*. Llevat de «Sense el ressò del teu dring», la resta dels poemes són en castellà. Salvat arriba a concebre un projecte —«Si faig 5 poemes més en castellà, vui publicar un tomo igual que als meus *Poemes en ondas hertzianes*»—,⁹ finalment abandonat.

També li obriren les portes a l'avantguarda internacional. Salvat intercanvia correspondència amb Guillermo de Torre i F. T. Marinetti, entre d'altres.

8 Carlos GARCÍA. «Joan Salvat-Papasseit y Guillermo de Torre (1919-1922): Correspondencia y amistad». *Cuadernos del Hipogrifo: Revista de Literatura Hispanoamericana y Comparada*, 7 (2017), p. 1-34.

9 Lletre a Joaquim Torres-Garcia, 18 de juliol de 1920 (*Epistolari*..., p. 68); Jaume VALLCORBA PLANA. «4 poemes desconeguts de J. Salvat-Papasseit». *Quaderns Crema*, 4 (Barcelona, 1981); José María BARRERA LÓPEZ. «Salvat-Papasseit en el ultraísmo español». *Renacimiento*, 2 (Sevilla, 1987). Salvat publica als números 45, 47, 48 i 49 de *Grecia*, estiu de 1920; també a *Ultra*, gener de 1922, i a *Tableros* (perllongació de *Grecia*) el febrer de 1922.

La portada de la primera edició (1921) de *L'irradiador del port i les gavines*, amb l'advertiment «Poemes d'avantguarda», reproduïx fragments del poema «Marxa nupcial».

De caràcter dual, el títol al·ludeix a elements referencials que, de fet, responen a poètiques antagòniques. «L'irradiador», el far, es vincula amb el futurisme, més en concret amb el maquinisme; les «gavines» són elements de presència recurrent en la lírica tradicional.

UNA POÈTICA DUAL: L'AVANTGUARDA I EL CANÇONER

El 25 d'abril de 1921 apareixia *L'irradiador del port i les gavines*,¹⁰ peça fonamental en la construcció de l'obra. Al llarg del poemari, l'autor desplega el seu repertori temàtic, un ventall recurrent i limitat, mentre l'escriptura oscil·la entre les dues estètiques conegudes: ruptura i tradició, avantguarda i cançoner.

El títol evoca escenaris d'infantesa i de joventut, el moll de Barcelona, i proposa una poètica de «frontera», un terreny apte per a la confluència d'estètiques antagòniques. *L'irradiador*

10 Joan SALVAT-PAPASSEIT. *L'irradiador del port i les gavines*. Barcelona: Tallers Atenes, 1921. Per a una anàlisi de conjunt, Josep GAVALDÀ. *L'irradiador del port i les gavines, de Joan Salvat-Papasseit*. Barcelona: Editorial Empúries, 1987 («Les Naus d'Empúries», 10); Joaquim MOLAS. «La recerca d'una poètica: L'irradiador del port i les gavines», dins «Pròleg»; Joan SALVAT-PAPASSEIT. *L'irradiador del port i les gavines*. A cura de Jaume Aulet. Barcelona: Edicions 62, 2006 («Educació 62»); Joan SALVAT-PAPASSEIT. *L'irradiador del port i les gavines. Introducció i propostes de treball de Ferran Gadea*. Barcelona: Proa - Enciclopèdia Catalana, 2005 («Les Eines», 42).

remet a la modernitat reivindicada pel futurisme; les *gavines*, a un element recurrent de la lírica, present en qualsevol escenari mariner. Acompanya el títol una nota suggestiva: *poemes d'avantguarda*. L'ambigüitat s'explicita en la dedicatòria a l'amic Joaquim Sunyer, pintor noucentista de cales i paisatges mediterranis. Amb voluntat de conciliació, el poeta insisteix:

A Joaquim Sunyer

S'estimen a les roques
els irradiadors
amb les gavines boges.

A manera de manifest, obre el poemari «Canto la lluita», reivindicació del poeta com a revolucionari:

Cavaller d'un corser
qual crinera és de flames
só jo l'incendiari de mots d'adolescent

Una acumulació de poemes, de cohesió interna escassa, omple el recull; entre ells no presenten —amb una excepció— vinculacions. Es tracta d'un llibre miscel·lani, divers i dispers. Amb tot, el contingut dels textos permet aplegar, amb representació desigual, una certa recurrència: la revolta, el món modern, l'amor, l'optimisme vital, la vida quotidiana i algunes reflexions.

Com és habitual en l'autor, bona part del conjunt, gairebé la meitat, havia aparegut amb anterioritat en revistes diferents: «Encara el Port», «Encara el tram», «Esgarip», «Vibracions»,

«Pantalons llargs» i «Tot l'enyor de demà» a *La Revista*;¹¹ «Passional al metro (Reflex núm. 1)» al *Dia* de Terrassa; «Epigrama», el mateix Salvat l'havia incorporat a *Proa*;¹² «Canto la lluita» s'havia publicat a *Mar Vella*.¹³

Els textos inicials fan justícia al subtítol, «Poemes d'avantguarda». «Encara el port» i «Encara el tram» presenten nuclis temàtics i mots d'enllaç amb el recull anterior. Però l'ambientació futurista resta eclipsada per la temàtica amorosa: és «la noia del tram», qui concentra tota l'atenció perquè... «tot el tram ets tu»:

Noia del tram, tens l'esguard en el llibre
i el full s'irisa

en veure's cobejat.

I el cobrador s'intriga si girarà el full:
sols per veure't els ulls!

Que les cames se't veuen

i la mitja és ben fina;

i tot el tram ets tu.

A «Encara el port», descripció d'una imatge marinera, s'atança al món de la cançó. El joc d'alliteracions —«en el vent de les veles»—, la rima interna —«estrelles / glasses / avui lasses»—,

11 «Encara el tram», «Encara el port», «Esgarip» i «Vibracions» a *La Revista*, 16 (novembre de 1920); pocs dies abans s'havien publicat «Pantalons llargs» i «Tot l'enyor de demà». «Passional al metro (Reflex núm. 1)», l'envià per correu a Joaquim Ventalló i aquest el reproduí al *Dia de Terrassa*.

12 *Proa* (Barcelona, 1919).

13 *Mar Vella*, revista dirigida per Tomàs Garcés (Barcelona, 1919).

els paral·lelismes i l'al·lusió directa al gènere, suposen un pas en el camí d'aproximació al món del cançoner:

si la lluna no es veu;
si la barca no es queixa,
ran de l'angle més negre
i la cançó més blanca,
italiana:

L'any anterior a la publicació de *L'irradiador del port*, març de 1920, Salvat havia fet un viatge a París, per encàrrecs laborals, somni de qualsevol avantguardista. En una lletra a Josep Maria de Sucre li confessava:

Amic Sucre:

Això que us envio ja està bé, ja: però el Metro està més bé. Ja ho veieu, París m'ha tornat encara més *avantgardiste* que mai.¹⁴

L'autor proclama la seva fascinació pel metro, inexistent a Barcelona.¹⁵ «París m'ha tornat encara més *avantgardiste*»; els poemes corregeixen, si més no matisen, l'afirmació. Dos poemes correlatius, «Passional al metro (Reflex núm. 1)» i «La femme aux oranges (Reflex núm. 2)», se situen en trajectes de metro a la ciutat del Sena i estan datats amb precisió, 1 i 12 de març de 1920. L'ambientació s'emmarca en escenaris futuristes, però el

¹⁴ *Epistolari...*, p. 55.

¹⁵ Referència al monument que reproduïx la postal. El metro s'inaugurà a Barcelona poc després, el 1924.

contingut esllavissa el poema vers la temàtica amorosa, de fet, eròtica. A «Passional al metro (Reflex núm. 1)» hi apareix per primer cop l'expressió «una rosa als llavis», en un text amorós amb ressonàncies de l'*Odissea*:¹⁶

Antínoüs és en la fosca i una rosa als llavis
que li vol fer vilesa
 d'enamorar Penèlope
 l'esquerpa.

Antínoüs s'ha menjada
 lentament

UNA ROSA

—*justament en passant sota la serp del Sena direcció*
Saint-Lazare

París, 1 de març de 1920

«La femme aux oranges (Reflex núm. 2)» —«La cançó del Metró...»—, que probablement connecta amb un quadre de Joaquim Sunyer,¹⁷ recull una història d'amor fugaç, a estacions

¹⁶ La pregunta és immediata: per quina via ha conegut el text homèric, d'altra banda esmentat a *Poetes amb minúscula*? Crec que el camí és la primera versió de l'*Odissea* de Carles Riba, editada l'any 1919 a les «Publicacions de La Revista».

¹⁷ Joaquim Sunyer és autor del nu «La dona de les taronges», obra datada entre els anys 1909-1910. Atesa l'amistat existent entre ells i el fet que Joaquim Sunyer residís a Sitges —durant un temps Salvat hi fixà la seva llar—, la connexió és probable. Vegeu Rafael BENET. *Sunyer*. Barcelona: Ediciones Polígrafa, S. A., 1975, obra reproduïda a la pàgina 53.

diferents del trajecte: «Cité», «Rennes», «Saint-Michel», «Château d'Eau». L'expressió amorosa es tenyeix del revestiment eròtic, una vessant de la potència innovadora de Salvat:

I així la meva amada
ve assetjada a desdir:
per això és que baixa a Rennes
es deixa la cotilla a Saint-Michel
i s'ajeu al meu bany de purpurina.

Banyera del NORD-SUD!

Finava la cançó quan la femme aux oranges, direcció
Château d'Eau, s'ha descobert la brusa i ha ensenyat els
mugrons
que eren com una llàntia de cremell.

París, 12 de març de 1920

Des del començament, el tema es desplaça vers l'estímul sexual, que al capdavant dominarà el text. En el trajecte, «la meva amada» es va desfent de la roba, i a «Château d'Eau, s'ha descobert la brusa», joc subtil vinculat al títol.

Un tractament diferent coneix l'amor a «Vibracions»,¹⁸ ràfegues poètiques que sintetitzen instants d'un procés amorós. Es tracta d'estrofes breus, de tres versos, aproximacions al haiku. La seqüència dibuixa un joc de contrapunts entre la relació de

18 És probable que el títol, «Vibracions», correspongui a la influència de Rafael Barradas, impulsor del moviment vibracionista.

la parella i l'exterior, una estructura que cospa la simultaneïtat i el dinamisme, elements del cubisme i del futurisme:

El gra sagnós, de magrana
al teu llavi.
Oh, el mossec de la meva besada!

[...]
La pluja rosega el vidre
glaçat...
Quantes molles s'hi deixa!

El text ja planteja els trets característics de la poètica salvatina: la noia «verge», «la promesa-donzella», elements simbòlics que creen associacions entre ella i la natura —«als tarongers florits, la promesa-donzella», «Cada mot de l'esposa, una rosa», «En els ulls de les verges, estels»—; l'amant, conductor expert, s'identifica amb el «bru mariner d'amor / de peu dret a la proa / quina noia no el vol!». Per estructura, fraseologia, i tonada, «Vibracions» conté, en estat germinal, *El poema de la rosa als llavis*.

Aquest viratge vers el cançoner triomfa en un altre poema, «Donà'm la mà», viatge rigorós al formalisme. L'autor potencia les estratègies de la cançó, fonamentades en la freqüència de figures de reiteració i en la musicalitat expressiva, sota el predomini temàtic de l'amor.

Falca el text l'hemistiqui «Donà'm la mà», la invitació al passeig amorós, que enceta les tres estrofes:

Dona'm la mà que anirem per la riba
ben a la vora del mar
bategant,
tindrem la mida de totes les coses
només en dir-nos que ens seguim amant.

Llevat d'una llicència lleu —l'esglaonament del segon vers—, l'escriptura suposa una immersió en el formalisme: dues octaves i un quartet, versos decasíl·labs clàssics, formats majoritàriament per dos hemistiquis de quatre més sis, el vers del Segle d'Or, amb accents fixos a la quarta i a la desena síl·laba, rima masculina en els versos parells —«bategant», «amant», «discret», «distret»—, lliure en els senars. El refrany fixa la temàtica de les tres estrofes: primer, l'espai exterior; després, la distància, cada cop menor, entre la parella. La reiteració de la quarteta inicial a la fi atorga al poema estructura cíclica.

La invitació a l'amor s'ubica en l'espai propi del poeta, «ben a la vora del mar». Una invitació acompanyada de la definició d'amor: «tindrem la mida de totes les coses...» L'amor és la mesura per a la comprensió del món, afirmació que, com ja va assenyalar Carles Miralles, situa el poeta en una actitud «eroto-cèntrica».¹⁹ La invitació a l'amor guanya la complicitat dels elements presents: «barques», «palmeres», «gavines»..., companys silenciosos que «prendran un aire fidel i discret».

19 Carles Miralles escriu: «Si hom anomena antropocèntric el sistema en el qual l'home és la mida de totes les coses, deu caldre anomenar eroto-cèntrica la poesia de Salvat» («Per a una lectura de Salvat-Papasseit», dins *Eulàlia. Estudis i notes de literatura catalana*. Barcelona: Edicions del Mall, 1986 [«Sèrie assaig»], p. 158).

A la segona invitació, el tema central no és el marc, sinó la proximitat dels protagonistes. El poeta convida de nou la noia, «Dona'm la mà», i en un joc gradual, «arrecera la galta / sobre el meu pit...», recorre una escala que condueix a la plenitud: «i la besada ens durà al joc d'amar».

En la mateixa direcció, amor i erotisme, «Marxa nupcial». La presència de «clowns», «circ», «l'Edisson», «Charlot», «trapezi», sembla dibuixar un espai vagament dadaïsta, corrent absent en la poètica de Salvat-Papasseit. Una combinació d'elements determina el pas del temps per acabar, a mitjanit, amb la fusió corporal, subratllada per la força gràfica del calligrama: «Con-nubi».

Un petit grup de textos s'inscriu en temàtiques festivoreligioses, amarades d'esperit elegíac. A «Els tres reis d'Orient», la festa va vinculada a la il·lusió de la infantesa. A «Nadal», que conegué una difusió enorme els anys seixanta i setanta, l'evocació adquireix tons crítics de denúncia:

Demà posats a taula oblidarem els pobres

—i tan pobres com som—

Jesús ja serà nat

Ens mirarà un moment a l'hora de les postres

i després de mirar-nos

arrencarà a plorar

Inherent a la personalitat de Salvat-Papasseit, fins i tot en els moments de major desesperació, és l'optimisme vital, present a «Tot l'enyor de demà»: «Ara que estic al llit / malalt, / estic força content.» L'autor inventaria tot allò que l'espera: personatges, espais, oficis, la petita felicitat de la vida quotidiana. Un optimisme que coneix un altre moment a «Res no és mesquí»,

d'estructura molt lliure, falcada pel refrany. La musicalitat i el ritme aconseguit per la combinació de versos de mètrica diferent inscriuen el poema en el camp de la cançó:

Res no és mesquí
ni cap hora és isarda,
ni és fosca la ventura de la nit.

L'alternança d'estructures formals —fins i tot un sonet!—²⁰ amb les aportacions d'avantguarda —paraules en llibertat, calligrames...— converteix el poemari en espai de confluència del formalisme i la ruptura. Un ús dual i simultani de poètiques, sintetitzat en un bell calligrama, «Les formigues». La flor i l'estrella insinuen un itinerari, les lletres suggereixen dinamisme. Si la recepció és visual, el resultat és un calligrama; si és oral, un tercet, a tot estirar una aproximació al haiku:

camí de sol—
per les rutes amigues
—unes formigues.

20 «Pantalons llargs». Es tracta d'una variant del gènere, l'anomenat *sonet anglès* o també *sonet isabelí*, freqüent en l'obra de Josep Carner aquests anys.

a Josep Lleonart

camí de sol: per les
rutes amigues -unes for-
mi gues

«Les formigues». La flor i l'estrella insinuen un itinerari i les lletres suggereixen dinamisme.

J. Salvat-Papasseit

LES CONSPIRACIONS

El somni — Visió del Guadarrama
Ampla és Castella i com un palinell — La cortesia
Tornada

BARCELONA
LLIBRERIA NACIONAL CATALANA
1922

Recull de vuit poemes, definits per l'autor com a «versos de guerra contra Castella», redactats durant l'estada al sanatori de La Fuenfría, a la serralada del Guadarrama (desembre de 1921 - gener de 1922), on Joan Salvat-Papasseit detectà un ambient molt hostil a Catalunya.

quan el sol sortia
dos gotims dirien que eren els teus ulls.

«Madrigal»

Mig líric, mig narratiu, «Novella», amb cronologia precisa, 13 de novembre de 1923,⁸⁰ sembla reconstruir episodis de prodigi viscuts al Pirineu. Les coordenades espacials —«Santa Madona de la Guarda: / com són al Port vostres vaixells, / guardeu l'afany de ma estimada / i el meu voler, que s'hi deleix»—, la fraseologia —«un vers i un bes ja l'eixamora, / pro una abraçada més que mai», «feu del cor d'Ella / ma presó»...—, la mateixa arquitectura dels poemes, retornen al *Poema*.

Tenia tant que era pubilla,
pro el seu esguard era més bell.
Tenia tant que cada dia
la pretenia un nou hereu:
Tenia tant
 que fins tenia
l'amor meu.

«Novella»

Dos textos destaquen per la qualitat: «La meva amiga com un vaixell blanc», síntesi breu del *Poema*,

—No et deixaré
 et diré el nom d'amiga

80 És la data que es llegeix a la primera edició del poema, dins *La Revista*, any X, 205-210 (abril-juny de 1924), p. 37-38.

i «Arquer d'amor». Construït sobre quartetes, en vers menor, musical i breu, reitera a l'amiga ideals i objectius coneguts:

Si et veia la sina
veia dos fitons;
oh, deixa'm, amiga,
que provi el meu pols.

Per concloure, com havia manifestat a «Ulls clucs l'amor» en el recull anterior, que la vida, l'amor, és una festa, una cançó:

Amiga, la vida
és una cançó.
Jo canto ta sina,
arqueret d'amor.

«Arquer d'amor»

Josep Obiols ja havia col·laborat en l'edició d'*El poema de la rosa als llavis* i de nou contribuï amb diverses il·lustracions a l'edició pòstuma d'*Ossa menor*. També se'n va fer una edició especial en el mateix tiratge, de nou exemplars, que incloïa un dibuix diferent per a cada un, acolorit i signat per l'artista. Aquesta imatge correspon a un d'ells.

RECEPCIÓ CRÍTICA

Aspiro a una obra inútil

RECEPCIÓ CRÍTICA DE LA POESIA DE JOAN SALVAT-PAPASSEIT

Els tiratges reduïts dels seus poemaris, cent exemplars, cent cinquanta a tot estirar, no facilitaren el coneixement de la seva poesia ni tampoc una difusió massiva entre el públic. Amb tot, de manera també restringida i minoritària, Joan Salvat-Papasseit s'assegurà una presència en el camp de la crítica. Amb fases diferenciades, es bastí una imatge del poeta en funció dels valors que el context li reconeixia.

Des de les planes de diaris i revistes, la crítica es feu ressò dels llibres de Salvat, que en un període temporal molt breu construï la totalitat de l'obra. El caràcter transgressor i la connexió directa amb l'avantguarda dels *Poemes en ondes hertzianes* obrí una escletxa en la poesia catalana; de fet, encetava una ruta vers la modernitat. La crítica, molt minoritària, subratllà la ruptura. Aquesta imatge primera de poeta avantguardista venia reforçada per l'agitació exercida a través dels manifestes, a destacar *Contra els poetes amb minúscula*, signat com a «Poeta-avantguardistacatalà». La crítica registra l'evolució del poeta, un seguiment que pràcticament cobrirà tota la trajectòria. L'estudi

detallat de les referències i la diversitat de judicis i criteris sorgits a cada publicació va més enllà d'aquest estudi, que es limita a un esbós del procés de recepció del poeta fins als anys setanta.

«ELS POETES D'ARA»

Una primera aproximació, ja en vida del poeta, es produeix en el volum inclòs a la sèrie «Els Poetes d'Ara», una col·lecció d'antologies dirigida per Tomàs Garcés.¹ Darrer volum de la primera sèrie, tanca una seqüència precedida per Josep Pijoan, Clementina Arderiu, Joan Alcover, Josep Carner i Josep Maria de Sagarra. Si obviem el primer nom, la decisió del director el situa en el rengle de les grans veus.

En un pròleg breu però significatiu, Josep Maria Junoy fixa una primera imatge del poeta que, amb cert recorregut, restarà com una lectura. Junoy presenta Salvat «com un tros [*sic*] preciós del cor esberlat del gran Maragall» i retreu asprors en el tractament de la forma:

Amb un poc més de puresa de forma la poesia d'En Salvat podria pretendre un dels llocs més alts. Així i tot albirem en

1 *Joan Salvat-Papasseit*. Tria de Tomàs Garcés. Pròleg de Josep Maria Junoy. Barcelona: Edicions Lira, 1923 («Els Poetes d'Ara»).

l'obra del poeta punts, sinó de perfecció absoluta, testimonia-dors d'un perfeccionament extraordinari [...] que voregen en algunes ocasions, decididament, l'obra mestra.²

El reconeixement d'aproximació a «una obra mestra» es precisa en un segment determinat de la trajectòria:

En Salvat-Papasseit ha sacrificat —sacrifica encara— a la desena musa absurda de la novetat per la novetat [...]. És la part —al nostre entendre— caduca de la seva obra [...].

Deixem, doncs, de banda, diventçant-nos al temps, el lastre anecdòtic avantguardista dels llibres de poesia d'En Joan Salvat-Papasseit [...] i destriem-ne el que l'obra conté d'immarcible categoria poètica, això és: la seva part clàssica i perdurable.³

Els primers exercicis poètics responien a un enlluernament superficial, «musa absurda», guiada per un objectiu, «novetat per la novetat». Aquesta immersió en la revolta és considerada un «lastre anecdòtic avantguardista», una càrrega de la qual cal alliberar-se. Del poeta, en restarà allò que és valuós, allò que conté «categoria poètica [...] la seva part clàssica».⁴ Un sector de la crítica mantindrà aquest criteri fins als anys seixanta.

² Ibídem, p. 8.

³ Ibídem, p. 8-9.

⁴ Sorpren que la incomprensió per l'escriptura avantguardista de Salvat-Papasseit procedeixi de Josep Maria Junoy, col·laborador essencial en els dies primers d'agitació. Tanmateix, cal tenir present que el Junoy de l'any 1923 havia evolucionat ideològicament vers postulats classicitzants i conservadors, molt lluny del Junoy que des de *Trossos* defensava i difonia el

VALORACIONS INICIALS

La mort de Salvat accelerà el debat sobre l'avaluació de l'obra i sobre l'espai que li corresponia en la literatura catalana. El conjunt de versos exigia una valoració global, atenta a la totalitat del *corpus*, que matisés etapes i n'assenyalés influències.

Un dels primers a pronunciar-se és J. V. Foix, a la *Revista de Poesia* (1925), en un moment decisiu en l'univers de les avantguardes. La irrupció dels diferents manifestos surrealistes clausura els moviments anteriors i obre objectius nous a l'experimentació.

La conclusió és sorprenent; qualifica Maragall d'avantguardista i en nega la categoria a Salvat-Papasseit, considerat un «fals avantguardista»:

cubisme i l'admiració per Apollinaire i que havia triomfat amb l'«Oda a Guynemer». Vegeu Jaume VALLCORBA PLANA. «Sobre l'evolució ideològica de Josep Maria Junoy (1906-1939)». *Els Marges*, 13 (Barcelona, 1978); Jordi MARRUGAT. «Josep M. Junoy i les primeres avantguardes franceses», dins Àlex BROCH (dir.). *Història de la literatura catalana*, vol. VI. Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Ed. Barcino - Ajuntament de Barcelona, 2020.

Tot i emprar-lo per entendre'ns, em costa d'escriure el mot *avantguarda* i els seus derivats per significar el moviment post-simbolista. Sobretot donat l'ús erroni que se n'ha fet entre nosaltres i llur significació realment indefinible. Encara que és possible que algú ja ho hagi remarcat, cal considerar el mot *avantguarda* i els seus derivats com a expressions que no signifiquen res en literatura. Si de cas, cal admetre l'existència de diverses avantguardes literàries: Maragall, per exemple, fou un escriptor d'avantguarda; no ho ha estat, en canvi, el fals avantguardista Salvat-Papasseit.⁵

[...]

En rigor les tendències extremes no han influït pas gaire en la literatura catalana contemporània. És un error citar En Salvat-Papasseit. S'hi enganyà ell i ha enganyat els altres. Aquest malaurat poeta mai no fou un avantguardista ni en la interpretació directa ni en l'equívoca donada a aquesta activitat literària. Els seus calligrames són infelícissims. Crec que els nostres crítics faran una bella obra d'abandonar tota hipòtesi de filiació d'En Salvat-Papasseit a cap escola ni tendència extrema. No tan solament fracassà en el seu intent d'aportació de formes noves sinó que demostrà no comprendre'n ni llur significació més elemental. Com a poeta sincer, com a postmaragallià, en el seu esforç heroic per adaptar-se a una expressió classicitzant, és on En Salvat-Papasseit donà a conèixer el seu talent personal [...]. Volia fer constar només que és menys modern que En Carner, que En López-Picó, que En Sagarra.⁶

5 J. V. FOIX. «Algunes consideracions sobre la literatura d'avantguarda». *Revista de Poesia*, I/2 (març de 1925), p. 66.

6 *Ibidem*, p. 69.

Un axioma es va imposant: aquell que oblida els esforços experimentals vinculats al cubisme i al futurisme. Un criteri avançat per Josep Maria Junoy, assumit per Foix, compartit també per Josep Maria López-Picó i alguns altres en el primer homenatge col·lectiu.

Els Poetes d'Ara

**Joan
Salvat-Papasseit**

Pròleg de

Josep Maria Junoy

Edicions LIRA

1923

En vida del poeta, Josep Maria Junoy prologà la primera antologia sobre textos de Joan Salvat-Papasseit a les Edicions Lira, que dirigia Tomàs Garcés (1923).

Reproduïm l'índex d'«Els Poetes d'Ara»:

<i>Interior</i>	<i>El berenar a les roques</i>
<i>El record d'una fuga de Bach</i>	<i>Venedor d'amor</i>
<i>Encara el Port</i>	<i>Platxèria</i>
<i>Vibracions Nadal</i>	<i>L'enamorat li deia</i>
<i>Diumenge</i>	<i>Mester d'amor</i>
<i>Pantalons llargs</i>	<i>Quin dia clar</i>
<i>Tot l'enyor de demà</i>	<i>Si jo fos pescador</i>
<i>De dalt de tot del cel</i>	<i>Visca l'amor</i>
<i>Res no és mesquí</i>	<i>I el seu esguard</i>
<i>Donà'm la mà</i>	<i>Sota el meu llavi</i>
<i>Poema sense acabar</i>	<i>Tirania de l'amor</i>
<i>El deixondir-se a Castella</i>	<i>Si anessis lluny</i>

Coherent amb els postulats expressats al pròleg per Josep Maria Junoy, la selecció, responsabilitat de Tomàs Garcés, elimina la presència de calligrames, tant els inclosos als *Poemes en ondes hertzianes* com els més celebrats incorporats a *El poema de la rosa als llavis*.

PRIMER RECONeixEMENT COLLECTIU: LA REVISTA *DE POESIA*

El primer homenatge col·lectiu sorgeix de les planes de la *Revista de Poesia*, que consagrà el número de setembre-octubre de 1925 a la memòria del poeta. Es tracta d'un plec de textos redactats pels col·laboradors habituals, amics de l'autor: Josep Maria López-Picó, Joan Gutiérrez-Gili, Agustí Esclasans, J. M. Rovira Artigues i Octavi Saltor.

López-Picó reitera uns mots pronunciats poc abans en un acte organitzat pels Amics de la Poesia. Protector de Salvat, n'exalta els aspectes més humans i assenyala la puresa de l'autor, una puresa que alimenta l'expressió agosarada de l'amor, equiparada a l'espontaneïtat innocent dels infants: «Personatge de rondalla, aquest poeta que ha guardat fusta al moll [...]». Només els infants creuen les rondalles. Només la puresa arma de fe els infants.» I conclou amb uns mots que més tard farà seus Joan Teixidor: «No temeu que un home així hagi cantat l'amor amb una nuesa que cap altre poeta no ha assolit a casa nostra. La nuesa dels cants d'amor de Salvat-Papasseit

es mou entremig d'ales i és com el desvergonyiment dels infants.»⁷

Temes específics són explorats per altres col·laboradors. Mentre Joan Gutiérrez-Gili presenta un «Salvat-Papasseit, romàntic», J. M. Rovira Artigues analitza «L'optimisme contra la mort» i Octavi Saltor s'endinsa en un terreny complex: «Els límits de l'erotisme». Saltor, més interessat pel mite, el «lladre d'amor», no aprofundeix en les línies transgressores en el discurs amorós del moment i analitza la qüestió des d'una zona epidèrmica: «L'erotisme de Salvat-Papasseit és càlid i fresc ensems; pur d'imatgeria i ingenu d'expressió»;⁸ i recull, acompanyats d'opinions discutibles, aspectes ja consolidats: «En Salvat s'agermana inestimablement amb Maragall [...] des de l'enternida blancor de “Deu-me una santa”, que recorda “Haidé”, fins a la gravetat transcendent de “La mort del just”, que és una derivació del “Cant espiritual”».⁹

Més incisiva és l'aportació signada per Agustí Esclasans. Lluny de la interpretació Junoy-Foix, situa precisament en el compromís explícit amb la revolta, més enllà de l'ús de les formes, la clau de comprensió de la «totalitat» de l'obra, interpretada com «El fruit de l'avantguardisme».¹⁰

Esclasans defineix Joan Salvat-Papasseit com el «més fonamentalment llibertari dels nostres escriptors moderns».¹¹ I aquest

7 Josep Maria LÓPEZ-PICÓ. «Convivència». *Revista de Poesia*, II/5-6 (setembre-novembre de 1925), p. 198-199.

8 Octavi SALTOR. «Els límits de l'erotisme». *Revista de Poesia*, II/5-6 (setembre-novembre de 1925), p. 210.

9 *Ibidem*, p. 214.

10 Agustí ESCLASANS. «El fruit de l'avantguardisme». *Revista de Poesia*, II/5-6 (setembre-novembre de 1925), p. 203-206.

11 *Ibidem*, p. 203.

esperit llibertari l'empeny a desbrossar camins i abordar temàtiques fins al moment inèdites. Una lectura superficial, la dels «eterns epidèrmics» que «titllaven En Salvat d'ingenu, pel fet de lliurar-se al deport agilitzador de la poètica avantguardista [...]». Què ens caldria fer i què ens caldria dir perquè s'adonessin que els ingenus, els eterns ingenus són ells? Conscient i ben conscient era Joan Salvat-Papasseit, tant quan escrivia cal·ligrames com quan escrivia hendecasíl·labs». ¹²

Perquè l'avantguardisme de Salvat no es constreny als poemes «d'escriptura alliberada», que vulneren les fronteres imposades per la tradició; abasta també interessos temàtics. El poeta incorpora materials marginats dels dominis del poema: la vida dels carrers, dels interiors, el món laboral, la realitat... factors que el converteixen en un «dels obridors de camins nous». ¹³ En síntesi: «Avantguardisme resolt ja en arreguardisme: al llarg de la lectura veureu com la llavor es torna flor i com en el darrer volum ("Fi dels poemes d'avantguarda", afirma el propi autor conscient, antiingenu) ens dona el fruit de l'avantguardisme, pel fons i per la forma.» ¹⁴ I deixa caure un interrogant que trigarà trenta anys a trobar resposta: «On és el nostre editor normal que s'atreveixi a publicar les *Obres completes de Joan Salvat-Papasseit*?»

12 Ibidem, p. 204. En realitat, decasíl·labs.

13 Ibidem, p. 206.

14 Ibidem, p. 204.

TOMÀS GARCÉS: APROXIMACIÓ A LA VIDA I A L'OBRA DE JOAN SALVAT-PAPASSEIT

Des del punt de vista personal, el testimoni de Tomàs Garcés és excepcional. Complementa els records de Joan Alavedra i d'Emili Eroles, companys d'adolescència en el seguit d'incursions a llibreries de vell. Més enllà de l'aspecte biogràfic, és interessant la crítica d'un poeta forjat en l'admiració de Josep Carner, però també en el caliu d'una amistat sincera, elements reflectits a «La vida i l'obra de Salvat-Papasseit» (1926).

Garcés desplega des del reducte de la memòria l'evocació de Salvat: «Quan recordo les tardes de diumenge que, ara fa sis anys, acostumàvem a passar En Salvat i jo en companyia de Joaquim Torres-Garcia, m'adono més i més de la significació autèntica de l'enyorat poeta avantguardista.»¹⁵

Reitera un clisé, «enyorat», i situa l'amic en l'univers de la ruptura. Resulta paradoxal que un poeta formalista li reconegui

15 Tomàs GARCÉS. «Joan Salvat-Papasseit», dins *Paisatges i lectures*, p. 129.

l'etiqueta d'avantguardista, mentre membres de militància ben provada la hi neguen.

Garcés segueix el dibuix psicològic del personatge i destaca la posició de l'autor com a creador: «el gest de Salvat-Papasseit davant l'obra estètica era, abans que res, moral.» Per assenyalar els referents d'iniciació: «És aleshores quan Salvat-Papasseit s'assimila com pot, amb generós desordre, futurisme i cubisme, i lloa alhora els calligrames d'Apollinaire i els mots en llibertat de Marinetti.»¹⁶ La ubicació de Salvat-Papasseit en l'univers de l'avantguarda no és dubtosa.

16 *Ibíd.*, p. 129, 131.

UN ASSAIG AMBICIÓS: JOAN TEIXIDOR

El 1934, Joan Teixidor redactà un assaig sobre Joan Salvat-Papasseit, destinat a *La Revista de Catalunya*. Homenatge als deu anys del traspàs, l'objectiu és cobrir una llacuna: «Els deu anys transcorreguts de la seva mort ençà no han vist aparèixer un càlid revol de fervors ni per ventura un intent una mica complet de valoració.»¹⁷ Dens, una trentena de planes, l'acompanyen algunes fotografies del poeta d'infant i d'adolescent i d'unes ratlles autògrafes, fins al moment inèdites, inexcusables en qualsevol estudi, les «Notes biogràfiques».

Teixidor estructura en diferents capítols de síntesi aspectes personals ja coneguts, enriquits per les «Notes biogràfiques» i diversos comentaris sobre els contactes i el grau de dependència

17 Joan TEIXIDOR. «Joan Salvat-Papasseit». *Revista de Catalunya*, 80 (Barcelona, 1934). Reproduït dins *Cinc poetes*. Barcelona: Ed. Destino, 1969, p. 51. Per a la valoració a la dècada dels trenta, Helena ALONSO. «La poesia de Joan Salvat-Papasseit els anys trenta: les bases d'una recepció». *Revista de Catalunya*, 120 (1997), p. 99-110.

respecte de les avantguardes i, també, l'autenticitat i vàlua dels resultats.

Així mateix, assegura que «un estudi que compregui tots els caires de la personalitat de Salvat-Papasseit haurà d'establir una equació que lligui aquell fervor d'heroisme amb el seu ideari polític i social»,¹⁸ aspecte àmpliament remarcat en textos anteriors. El punt clau és l'assimilació de l'avantguarda, que oscil·la entre la negació (Junoy, Foix) i el reconeixement d'una militància conscient (Garcés). Joan Teixidor, que té presents els mots de J. V. Foix, escriu: «Encara avui, i per a molts, la paraula preferida per adjectivar la poesia de Salvat-Papasseit és la d'avantguardista»,¹⁹ si bé és una filiació que presenta alguns límits.

Malgrat entendre l'avantguardisme de Salvat com un acostament quelcom epidèrmic —«Molt sovint l'avantguardisme de Salvat-Papasseit es redueix a la llibertat de la forma i al fantasieig tipogràfic»—, Teixidor interpreta la trajectòria com un procés de rectificació del punt de partença: «En tot el llarg de la seva obra s'endevina una persistent reacció contra els entusiasmes primerencs». I n'acaba destacant els sectors poètics propers a Maragall i al cançoner: «ens trobem amb una poesia en la qual elements neopopulars i ressonàncies maragallianes o tradicionals pesen molt més que cap altra influència.»²⁰

Teixidor no nega la presència de l'avantguarda en l'obra de Salvat, però la matisa i la limita: «Tanmateix, l'avantguardisme de Salvat-Papasseit no és tampoc tan superficial que no

18 Joan TEIXIDOR. «Joan Salvat-Papasseit», p. 55.

19 Ibídem, p. 60.

20 Ibídem, p. 61.

permeti d'assenyalar influències i ressonàncies veritables de les consignes del temps. Amb més o menys força existeixen», si bé a l'hora d'avaluar resultats, és ben conscient del desequilibri existent entre els dos vectors, revolta i formalisme: «A imitació francesa, també Salvat-Papasseit escriví calligrames. I amb poca fortuna, diguem-ho.»²¹

21 Ibidem, p. 64.

JOSEP JANÉS I OLIVÉ: «LÍRICS CATALANS»

El 1938, en plena Guerra Civil, Josep Janés i Olivé llança al mercat «L'Oreig de la Rosa dels Vents», col·lecció destinada a la divulgació de volums de contingut poètic. Inaugurà el projecte Joan Salvat-Papasseit.

El pròleg traspua lectures anteriors. Refa sumàriament la biografia del poeta i insisteix en el compromís cívic: «l'obra poètica de Salvat respira, conscientment o no, una intenció que podríem anomenar social», que —admet— podria venir esperonada per l'avantguarda. En bona part, la lectura és deutora de les opinions de Josep Maria Junoy. Janés assegura que «l'aportació que significa per a la poesia catalana l'obra de Salvat-Papasseit caldrà cercar-la més enllà de l'Avantguardisme [...] enllà [d']allò que J. M. Junoy anomena “la desena musa absurda de la novetat per la novetat”». ²² La selecció no inclou cap text dels *Poemes en ondes hertzianes* ni de *L'irradiador* vinculat

22 Josep JANÉS I OLIVÉ. *J. Salvat-Papasseit*. Barcelona: Edicions de la Rosa dels Vents, 1938 («L'Oreig de la Rosa dels Vents: Lírics Catalans»), p. 7.

amb l'avantguarda, ja que «darrere el llast avantguardista de l'obra no s'hi troba pròpiament la presència del poeta...». ²³

Dues temàtiques en destaquen, l'optimisme vital i la festa de l'amor: «però on en la poesia de Salvat adquireix una vera importància quant a l'esperit que l'anima, és en aquells poemes on l'entusiasme i l'optimisme, contrastant, o potser precisament com a conseqüència de l'agreujament de la malaltia que el dugué a la mort, van augmentant de proporcions i arriben a convertir-se en himnes de joia» i també, és clar, «en la festa de cos, la més alada i pura de les festes de l'esperit». ²⁴

²³ Ibídem, p. 7.

²⁴ Ibídem, p. 14.

SALVAT EN EL SILENCI DE LA DICTADURA

La prohibició de publicar llibres en llengua catalana fins ben entrat l'any 1945 —quan el feixisme perd la guerra—, i encara vencent censures, prohibicions i tota mena de restriccions, incidí en el coneixement dels escriptors, situació agreujada en aquells que anaven units a la revolta. Des de la clandestinitat, dues revistes convoquen sengles premis aollits al nom de poetes «maleïts»: *Ariel* crea el premi Bartomeu Rosselló-Pòrcel i des d'*Antologia* es convoca el Joan Salvat-Papasseit, vigent fins a l'any 1959, quan passà a anomenar-se *Carles Riba*. El 1950, Josep Pedreira apadrinava el premi de poesia Ossa Menor, homenatge al llibre pòstum de Salvat, que també donarà nom a la collecció «Els Llibres de l'Ossa Menor». I el mateix Pedreira continuà amb la convocatòria del premi de poesia Joan Salvat-Papasseit.

També des de l'exili, els versos de Salvat ocupen un lloc a les «Antologies Poètiques Mímines» que animava l'editor B. Costa-Amic a Mèxic. No tindrà el ressò atorgat a Màrius

Torres, però en aquest projecte —sis volums— el poeta s'hi fa un lloc entre Joan Alcover, Joan Maragall i Josep Carner.²⁵

25 L'edició és a cura de Carles Sala i els tiratges giraven entorn dels cinc-cents exemplars. Vegeu Albert MANENT. *La literatura catalana a l'exili*. Barcelona: Curial, 1989 («Biblioteca de Cultura Catalana»), p. 48 i 95.

DUES ANTOLOGIES DE POSTGUERRA: JOAN FUSTER, JOAN TRIADÚ

Joan Fuster, que inclou l'autor al capítol «La nova plenitud», dins l'antologia comentada *La poesia catalana*, obre les notes breus que li dedica amb l'afirmació: «Joan Salvat-Papasseit (Barcelona 1894-1924) encarnarà, xifrant-lo, allò que s'anomenava “avantguardisme” dins la literatura catalana. Les seues primeres obres —*Poemes en ondes hertzianes*, *L'irradiador del port i les gavines*— revelen, en efecte, la ressonància que tenien, o podien tenir, entre nosaltres, els moviments poètics francesos que, més o menys, s'originen en Apollinaire.»²⁶ Sense cap referència al futurisme, reitera la influència de Maragall per constatar l'esforç vitalista, revestit d'optimisme, més enllà de la limitació imposada per una salut precària. I argumentava aquest aspecte amb remissions a poemes referencials —«Tot l'enyor de demà», «Nocturn per a acordió», «L'ofici que més m'agrada»—, «poemes transitats del goig de viure [...] versos

²⁶ Joan FUSTER. *La poesia catalana*, 2 vol. Palma de Mallorca: Ed. Rai-
xa, 1956, vol. II, p. 136.

amarats per un fons de franciscanisme que, en altres ocasions, es converteix en vessament panteista».²⁷ Finalment, silencia l'aportació dels llibres posteriors i, per tant, el tractament original i rupturista de la temàtica amorosa.

Ben diferent és la lectura de Triadú a *Antologia de la poesia catalana (1900-1950)*, que col·loca Joan Salvat-Papasseit sota l'epígraf «Perduració de la lírica maragalliana», al capítol «Morts i supervivents (1911-1939)», segona part de l'estudi. La insistència en la connexió amb Maragall, estesa també a Verdaguer, és una operació arriscada, que el mena a qualificar Salvat de «romàntic», interpretació avançada per Gutiérrez-Gili: «Com a romàntic, esdevé, llibre darrere llibre, més nu, més independent de la literatura que signifiquen els calligrames.»²⁸

Si bé reconeix que «ell fou el primer poeta important que compongué a Catalunya calligrames, intentant afegir una dimensió superficial a la poesia»,²⁹ el mot *avantguarda* no apareix associat a Salvat. Per justificar l'esperit de rebellia i de crítica social, substitueix *avantguarda* pel mot *revolta*, la qual cosa permet justificar la temàtica social: «en els temes, Salvat-Papasseit introduí la poesia de la pobresa que Verdaguer i Maragall, des d'altres angles, havien insinuat [...] la pobresa vista de dins» (en realitat de la misèria, millor, de la denúncia «des de dins»). Una actitud que troba justificacions en «un franciscanisme mig foll mig reflexiu». I, en conseqüència, sintetitza: «Per aquest

27 Ibídem, p. 138.

28 Joan TRIADÚ. *Antologia de la poesia catalana (1900-1950)*. Barcelona: Editorial Selecta, 1951, p. 147 (segona edició, amb pròleg de Salvador Espriu, Barcelona: Editorial Selecta, 1981).

29 Ibídem, p. 146.

camí de purificació, evoluciona des d'un títol que podríem qualificar de neomodernista —*Poemes en ondes hertzianes*— fins al primitiu i santificat romanticisme d'*El poema de la rosa als llavis*.»³⁰

30 *Ibíd.*, p. 147.

Aixoplugat a l'editorial Raixa de Palma de Mallorca, en els dies obscurs de la postguerra, Joan Fuster inclogué el poeta en l'antologia amb notes i comentaris *La poesia catalana*. Es tracta d'una lectura parcial, limitada als aspectes avantguardistes de Joan Salvat-Papasseit.

Aquesta edició, primera, de *Joan Salvat-Papasseit*.
De cada ferida la sang d'un poema, s'ha acabat
d'imprimir el mes de juny de 2024, any del
centenari de la mort del Poeta i de la fundació
de l'Editorial Barcino.

S'ha compost amb tipus Adobe Garamond Pro
i s'ha imprès sobre paper certificat ecològic
Coral Book Ivory de 90 grams.

Joan Salvat-Papasseit (1894-1924) és un dels poetes catalans més llegits i estimats del segle XX. Bona prova d'això són les múltiples versions musicades que s'han fet de la seva obra, la qual cosa l'ha convertit, també, en un dels més populars.

Els seus versos d'amor encara són recitats avui per lectors de totes les edats, i els seus cal·ligrames (alguns dels quals els trobem estampats en les parets mitgeres dels edificis de les nostres ciutats) són una mostra de la seva modernitat i connexió amb els corrents europeus del seu temps.

Però, qui era Salvat-Papasseit? Quina és la clau de la seva obra? I, com ha estat llegit al llarg dels anys?

Ferran Gadea, autor de nombrosos estudis sobre poesia catalana medieval i contemporània, i editor d'alguns dels poemaris més famosos de Salvat, ens apropa, en aquest magnífic assaig, la figura del poeta, i dona resposta, de manera amena i molt ben documentada, a aquests tres interrogants.

Aquest volum, il·lustrat amb nombroses fotografies, algunes d'inèdites fins ara, és, doncs, una excel·lent porta d'entrada al món de Salvat-Papasseit i una invitació a llegir-lo i a descobrir tots els secrets de la seva poesia.

EDITORIAL BARCINO

FUNDACIÓ////CARULLA

